

Vagt ved havet

af Jørgen Vestergaard

Om tilblivelsen af den vel nok første dokumentarfilm optaget i Thy.

Vagt ved havet blev optaget i efteråret 1964 og i begyndelsen af 1965, hovedsageligt i Klitmøller og Hanstholm. Jeg havde boet i København fra 1959 og var efter nogle år som journalist begyndt at udfolde mig som filminstruktør. Da jeg er født og opvokset i Thy, var det oplagt at finde emnerne for mine første film i barndomslandet. Min debut var børnefilmen *Koen og kamelen* (1963), optaget i Vildsund Dyrehave; dernæst *Sommerheste* (1964), optaget især i Bygholm Vejler. Nu ville jeg lave en mere dramatisk og realistisk dokumentarfilm om nogle mennesker og et miljø, som jeg kendte noget til – Vestkysten – men skildret uden sommerens idyl, på den barske årstid om efteråret og vinteren.

Ligesom de to foregående film blev *Vagt ved havet* produceret for Statens Filmcentral efter min idé og manuskript gennem et københavnsk filmselskab, Teknisk Film Compagni A/S. Efter research i Stenbjerg og Vorupør havde jeg besluttet mig for Klitmøller, hvor der stadig blev drevet fiskeri fra åben strand med et pænt antal kystbåde, mange af dem med tre mands besætning. De drog ud tidligt om morgenen og landede fangsten sidst på eftermiddagen.

Filmens dramatiske motor skulle være skildringen af redningsarbejdet med redningsbåden fra åben strand, kystvagterne om natten i stormvejr, beredskabet på Hanstholm Fyr, redningsskibet i Thyborøn og – som noget ganske nyt – flyvevåbnets redningshelikopter, der ikke tidligere var blevet skildret på film. Men dramaet skulle udfoldes på baggrund af hverdagsbilleder af mennesker og natur, og det krævede en vis fordybelse og tilstedeværelse. Inden for filmens budget var der plads til ca. fire ugers optagelse og senere det almindelige efterarbejde med klipping og lydarbejde, herunder musik.

Mine to første film var optaget i 16 mm og farver, men denne skulle være sort/hvid og i 35 mm. Statens Filmcentrals almindelige distribution var på 16 mm til skoler og foreninger, men hvis budgettet tillod det, ville filmfolkene helst optage i 35 mm, som gav flottere billeder og mulighed for premiere på et stort biograflærred. Enkelte kortere dokumentarfilm kunne en sjælden gang distribueres som forfilm sammen med en passende spillefilm, og det var lige præcis, hvad der hændte for *Vagt ved havet*, der senere blev koblet sammen med den meget roste svenske spillefilm *Briggen Tre Liljor* (1961), som blev indkøbt til Danmark.

Efter forholdene havde vi ganske mange optagelsesdage, men til gengæld et meget lille filmhold på tre mand: instruktør, fotograf og kombineret fotografassistent og lysmand. Man vil måske bemærke, at der ikke var budgetteret med en lydmand. På den tid var det ikke ualmindeligt, at hele lydsiden til en dokumentarfilm – speakerkommentar, lydeffekter og musik – blev skabt bagefter, hvis der ikke indgik interview eller dialog. Under researchen havde jeg besøgt fyrmesteren på Hanstholm Fyr, og vi havde gennem Forsvarsministeriet fået tilladelse til at Flyvevåbnets redningshelikopter kunne medvirke i en dramatiseret sekvens. Jeg havde også besøgt formanden for redningsbåden i Klitmøller og fået lov til at filme en øvelse. Motorredningsbåden var ganske ny. Den var bygget på Krogh & Christensens skibsværft i Thisted i 1962 og blev anset for at være den bedste og mest sødygtige på Vestkysten.

FRA KØBENHAVN TIL KLITMØLLER

Men da filmfotograf Lennart Steen, lysmand Bent Nykjær Hansen og jeg ankom til Klitmøller i

november, havde jeg endnu ikke de vigtige aftaler med fiskerne. Det ville være lettere at opnå, når vi først var på stedet, mente jeg. Egentlig kendte jeg på forhånd kun en enkelt familie; det var Marius og Marie Grønkjær, som jeg havde truffet gennem billedhugger Henning Wienberg, der i flere år havde holdt sommerferie med sin familie i Klitmøller.

Ankommet fra København indlogerede vi os på Klitmøller Kro og kontaktede straks de særdeles gæstfrie og flinke Marius og Marie. Marius fiskede med sine to sønner – den ene hed Kyora. De havde vist nok den mindste af fiskerlejets havbåde, og hvis det blæste lidt for kraftigt, kunne den ikke gå ud. Jeg husker, at vi fik kaffe nede på båden i nogle gamle, skrammede krus, og Kyora bemærkede polisk, at de

kun blev vasket den ene gang om året, skibet blev kølhalet! Men båden var for lille til at kunne rumme ekstra tre mand, og vi blev henvist til Maries bror, Christian Holler, der fiskede med en noget større kystbåd og to kammerater.

De første dage gik med forskellige optagelser af vind og vejr. Det var midt i november, og der var mange dage, hvor fiskerne ikke kunne gå på havet. Men det passede os fint, for vi ville vise, hvor farlig den jyske vestkyst kan være. Nogle dage tog vi til Hanstholm og filmede det daglige beredskab med for eksempel observationer og målinger af sigtbarhed og skyhøjde. Det sidste foregik på den lidt snurrede måde, at fyrassistenten sendte en brintballon til vejrs og tog tid, indtil den forsvandt i skyerne.

Klitmøller redningsbåd med mandskab 1964. Fra venstre: Peder Hansen, Carl Grønkjær, Christian Holler, Peter Jensen, Kyora Odder, Svend Madsen, Poul Odder, Christian Trab, Anders Brandi, Rudolf Grønkjær, Peter Grønkjær. Hunden i forgrunden hed Bamse. Foto: DFI, Billedarkivet.

Så kunne han gange og dividere sig frem til skyernes højde. Der var også natoptagelser, hvor fyrmester og assistenter kontrollerer, at lyset og radiofyret fungerer, som det skal, og det krævede, at personalet var på vagt døgnet rundt. I dag er alt automatiseret.

En dag med passende søgang lavede vi en redningsøvelse. Først filmede vi fra stranden og frydede os, når båden kløvede store brodsøer hen over revlerne. Så kom båden op på stranden og hentede os, og vi filmede ud gennem vinduerne i styrehuset. Vi var i gode hænder hos de erfarne redningsfolk, men det krævede sin mand – eller to – at holde det tunge 35 mm kamera stille. En dag filmede vi Marie Grønkjær hjemme i huset, når hun satte muslinger på kroge, og en aften lavede vi optagelser af andespil i salen på kroen. En anden aften i skumringen optog vi strandvagterne ude i klitterne.

Jeg husker at det hele gik lidt langsomt, og at vi havde god tid. De første ruller negativ var sendt til fremkaldelse på laboratoriet i København, og vi havde fået positiv-rullerne tilbage, som vi var meget spændte på at se. Men hvordan kunne man det i Klitmøller? Tilfældigvis kom en rejsebio på besøg på Klitmøller Kro en aften, og operatøren lovede os at han ville køre rullerne efter den ordinære forestilling. Men operatøren mente, at den her spritnye Klitmøller-film skulle folk have lov at se, så han åbnede dørene i den ene ende af salen, mens jeg temmelig irriteret gennede folk ud i den anden ende. Ingen filmfolk ønsker at vise optagelser for andre end de involverede, så længe rullerne ikke er redigerede og eventuelle fejlskud klippet fra.

Efter et par uger kørte vi hjem til København, og jeg satte optagelserne i rækkefølge og viste dem til producenten på Teknisk Film Compagni. Nu var vi i december måned, og vi skulle tilbage til Klitmøller efter nytår. Marie Grønkjær havde spurgt os, om det ikke var lidt dyrt at bo og spise på kroen, og hun tilbød os at vi kunne bo hos hendes gamle mor, Martha Holler, der havde et rummeligt hus tæt ved landingspladsen. Det ville vi gerne, og fotografen, Lennart Steen og jeg fik lavet en god aftale. Lysmanden Bent skulle ikke med, men derimod firmaets helt unge fotografassistent Flemming Ravn, der lige

var kommet i lære. Der var ikke råd til en uddannet lydmand, men Flemming havde fået et lille lydkursus og blev udstyret med en Nagra, den professionelle, transportable båndoptager.

Martha Holler havde været enke, siden hendes mand, fiskeren Albert Holler var druknet efter en minesprængning i 1944. I huset havde hun opdraget sine fem børn og en plejesøn, der alle nu var flyttet hjemmefra. Der var altså god plads, og Martha var en sød og meget gæstfri ældre dame. I januar var det sat ind med vinterkulde, og det var koldt at komme i seng i de to små loftskamre, selv om der var solide bondedyner. Lennart og jeg delte det bedste værelse, og Flemming fik det lille. Der var naturligvis ikke centralvarme i huset, og Flemming spurgte om han kunne få en el-radiator. Det vidste Martha nu ikke lige, men næste aften fik Flemming udleveret en brødrister.

OPTAGELSER TIL SØS

Nok var det bidende koldt, men det var blevet havvejr, og nu skulle vi tre københavnere en hel dag på havet. En tidlig morgen – det var omkring klokken fire og buldrende mørkt – bankede Christian Holler på sovekammerdøren og sagde højt: »*Nå, drenge, vil I mæ å æ haw?*« Med en god madpakke og filmgrejet kravlede vi op på båden *T 62* og ned i varmen i kahytten.

Der var aktivitet på landingspladsen. Spilmanden ved motorspillet betjente den store stålwire og trak bådene ud én ad gangen på grundt vand, så skruen kunne begynde at arbejde. Der var fire timers sejlad ud til fiskepladsen, og på vej ud satte Christian langlinerne med krogene, som Marie havde agnet. Linerne blev markeret med en bøjle og en position. Det filmede vi i mulm og mørke med en medbragt batterilampe.

Hen på formiddagen i klart vejr sejlede vi tilbage til bøjen, og langlinerne blev trukket op – nu sad der store, sprællende torsk på mange kroge. De blev slagtet på stedet, skåret hurtigt op og indvoldene smidt ud til de sultne måger i bådens kølvand.

Herefter lavede vi en aftalt spillescene. Den ene fisker gik fra styrehuset ned i lukafet. Her sad Chri-

stian med et lidende udtryk og armen i bind. Efter et klip til motorrummet med drivremmen kalder fiskeren på en bestemt frekvens radiomanden hjemme i spilhuset og forklarer at de ligger fire timer nordvesten ude i Skagerrak, og Christian er kommet til skade, og det ser noget slemt ud. Vil de sørge for at få tilkaldt redningshelikopteren, så han kan komme hurtigt under behandling.

I den færdige films rækkefølge er der klip til Flyvestation Karup, hvor alarmerne modtages. Denne optagelse lavede vi senere på vej hjem mod København.

EN REDNINGSAKTION

Selve »redningsaktionen« blev optaget en kold og stille søndag, hvor fiskerne havde tid. To både blev sendt ud på havet: den ene med den »tilskadekomne« Christian Holler, den anden til de tre filmfolk. Efter aftale var redningshelikopteren med tre mands besætning og en ekstra filmfotograf, der skulle lave nærbilleder, på vej fra Aalborg, og det var på forhånd

aftalt, at Christian skulle hentes op fra en gummibåd på slæb. Vi filmede på afstand redningsmanden, der gik ned i en wire, men han havde svært ved at blive i gummibåden og måtte lade sig trække op igen.

Fra ledsagebåden forstod vi ikke problemet, og på radioen kunne vi ikke kommunikere. Vi kunne bare se, at helikopteren gik mod Klitmøller og landede, og kort efter fik vi besked på fiskerlejets frekvens, at aktionen skulle gentages, og denne gang skulle båden skifte retning og stævne op mod vinden. Vi filmede igen, og nu lykkedes det. Redningsmanden kom ned og slog en sele om Christian, der blev bjerget op til den frelsende Sikorsky-helikopter. Uheldet havde den gevinst, at aktionen blev gennemspillet to gange med to kameraer, så jeg fik mere materiale senere til klipningen.

Jeg mener at kunne huske, at redningsaktionen var på én af de sidste optagelsesdage, og jeg kan tidsfæste den ganske præcist, for Martha havde hørt i ra-

Scener fra Vagt på havet. Foto: DFI, Billedarkivet.

dioavisen, at Winston Churchill var død. Den dag kan man jo nemt slå op, og det var den 24. januar 1965.

Hjemme igen i København begyndte jeg med stort lyst at klippe filmen, hvis manuskript og speakerkommentar jeg selv havde skrevet. Den blev indtalt af skuespilleren Holger Juul Hansen. Der var budgetteret med musikindspilning, og jeg havde lavet aftale med jazzmusikeren og komponisten Bent Axen, som havde lavet noget for mig før. Det blev optaget i Metronomes grammofonstudie, klippet og mixet med de øvrige lyde.

Vi manglede dog en enkelt scene. For at vise alle aspekter af redningsberedskabet skulle der optages en kort aktion fra redningsskibet, der var stationeret i Thyborøn. Fotografen og jeg tog tidligt afsted fra København en morgen, og hen over Jylland blæste det op til storm. Skibet skulle ud i Thyborøn Kanal og assistere kutterne, når de i det hårde vejr søgte mod land. Det var før mobiltelefonernes tid, og ingen kunne komme i forbindelse med os, men da vi nåede frem til havnekajen, stod kaptajnen og trippede, og vi smed kameraet ombord i en fart. Der skete ingen ulykker, men det så ret dramatisk ud, og med en særlig vindretning på havet og modgående strøm fra Limfjorden kan der ske kæntringer. Vi overnattede på sømandshjemmet, og næste formiddag hyrede vi en kutter og sejlede ud i Thyborøn Kanal, hvor vi i noget roligere vejr filmede redningsskibet fra en anden kameravinkel.

MUSIK ELLER EJ?

Med de sidste par scener var filmen færdig og skulle nu præsenteres for filmkonsulent og direktør fra Statens Filmcentral, der tidligere havde set en råklipning uden den færdige lydside. Filmbilledernes atmosfære og dramaet faldt i god jord, men man vendte tommelfingeren nedad for underlægningsmusikken. Jeg syntes selv, at jeg havde brugt Bent Axens stemninger meget diskret, da jeg slet ikke bryder mig om film, der er sovset ind i musik. Werner Pedersen, Statens Filmcentrals meget kyndige direktør, mente bare, at nu var jeg lige på vej til at ødelægge en god film. Det kom helt bag

Scener fra Vagt på havet. Foto: DFI, Billedarkivet.

på mig, men han begrundede det sådan, at filmens ægthed og hverdagsagtige miljøskildring led under den musikalske fortolkning, som han oplevede som et fremmedelement.

Han foreslog, at jeg fjernede musikken totalt. Den tyggede jeg noget på, og efter nogle dage mixede vi filmen om, hvor jeg fjernede hele musikken undtagen et par minutter i slutningen, hvor vi efter helikopterens redning af den kvæstede fisker skal opleve, at dramaet er løst. Det var nok værst for Bent Axen, men det var et lille kompromis, som jeg måtte leve med. Og i filmens verden er kompromis ikke noget ukendt ord.

Senere skrev den kendte filmhistoriker Bjørn Rasmussen i *Øvrigt i Aktuelt*, at »filmen har fremragende slutmusik af Bent Axen«...
.....

Jørgen Vestergaard
Født 1939. Filminstruktør.